

HAZAI TÜKÖR

GÉPEK, EMBEREK

IV. rész

Nincs az ajtóra írva semmi. De ha csöng a telefon, a művezető így szól: Belga egy. Ez azt jelenti, a félkészraktár után, ahol tízezzrel várják a darabok, hogy funkciójuk szerinti, végleges helyükre kerüljenek, ebben a műhelyben állnak össze a vázak. A gépek danája, ami végigmuzsikálta a készülő darabokat útjukon, itt már nem hallatszik. A melódiák eltűnnek, csak a mély hangok, a nagy áteresztők és marók dörömbölései rázzák idefönn az ablakokat.

— Hat pár ember dolgozik itt. A kocsin beérkező alkatrészeket szétválogatják. Oldallapok, tető, alsórész. Belső elosztó, fióktartók, ajtóelosztók, lábazatok. Aztán kennek. Gyorsan és vigyázva, hogy ne csorogjon szét az enyv. Az oldallapokat lefektetik, filces bunkóval beverik a csapos darabokat. Nem hajszálra, csak éppen, hogy megálljanak. Egy lendülettel lökik a présbe.

Az emberek itt sem azonos módszerekkel dolgoznak. Egyik pár munkáját kicsit az önkéntes tűzoltók ügybuzgalmához hasonlíthatom. Azok is megegyezéssel alapon dolgoznak. Tudják, hogy X. számú tűzoltó Y. és Z. számú tárgyakat B—L sorrendben fogja meg és teszi a helyére. Eredményük 12—14 darab korpusz (váz) egy műszak alatt. Mozdulataik gépiesek, a végtelenségig kiszámítottak. Például egy szeget a szekrény hátuljába törvénytörően három ütéssel küldenek végleges helyére. Se több, se kevesebb. A harmadik ütésre a lemez tökéletesen behúzódik az árokba. Az én koromban még „falz” volt az árok, de a fiatalok között azt tapasztalom, hogy 95 százalékig magyar kifejezésekkel élnek a szakmai fogalmak jelölésére.

Soha nem mondják: korpusz, granz, szokli, mitlistüick, rukvant, lezena, kantni stb. — hogy csak a vázállítók berkeiben maradjunk továbbra is.

Művészet-e, amit csinálnak? Nem beszélnek róla. De amikor a présből kikerül a kész darab, amikor kezd élni, mint az újszülött, kicsit megvizsgálják, míg az enyvét kisimogatják a belsejéből, s egyben nyugtazzák is ezen az állomáson, hogy tizedmilliméternyi pontossággal futnak együtt az élek sík felületté. A szerelők munkájában az ujjak látásának sok a szerepe. A szem nem mindig érzékeli az eltéréseket, különösen a hajszálnyiakat. Az ujjak fölkiáltanak papírvékonyágú eltérésektől is. És derű tárul az arcra, vagy picike ború. Ha kikerül egy váz, amely végig szabályosan viselkedett a présben, minden darab előírás szerinti helyére került, és „pászol”, illeszkedik, és nem kell külön kalapálni, erőltetni a „zuloggal”, azt szeretik. Az szabályos, mint egy telibélű, ügyes, kukurikus kisfiú. Azt a vázat, amikor leveszik, csipőre tett kézzel még megnézik messzibbről. Kicsit gyönyörködnek benne. Az efféle vázállításnál nem kell derékszögbe nézni a darabot. A prés előre derékszögbe állítja azokat. Gyönyörködnek benne. A hentes a szép hízóknak gyönyörködik, amit rögtön leöl, a sofőr a szép utakban, a pék a pirosra sült kenyerekben. Pedig az asztalosnak nem is közeli ismerőse a tárgy, amit előállított. A hagyományos bútorgyártásnál, ahol végig kézzel ment minden művelet, ott személyes ismerős volt az elkészült darab. Szőrös, tehetetlen deszkából szelídítette; szülte egyazon ember ügyes és szép használati tárgyá. Ismerte gyöngye pontjait, születési hibáit, de tudta kiemelkedő vonásait is. Itt nem. Nem is tartózkodik egy darab annyi ideig egy-egy ember kezében, hogy összemehetne. Sok simogatásra nincs idő. Máris mozdulnak arrább a vázak, gyalupadon dolgozó legények elé.

Míg nézelődök, váratlanul meghúzzák az ipari harangot. Vége a műszaknak. Erre a szóra nem fürgülnek fel az emberek. Volt, aki már ült a padján, kalapácsra támaszkodva, mert a tizenötödik vázállításhoz a vég előtt negyedórával nekilátni — értelmetlen lenne. A másik még most simogatja ki az enyvét az utolsó váz szögleteiből. Távolabb még kopog a kalapács. Aki a padon ült, leszáll. Eloldja kurta zöld kötényét. Összehajtogatja. Szerszámaint csomóba pásztorítja, fenyitja a gyalupad alatt levő ládát, és kezdi elrendezni a belevalókat. Aztán lesöpri a padját. A pad környékét is összekotorja, hogy a következő műszakos rendben találjon mindent. Indul öltözni. Az öltözők, nem egészségügyi intézmény ez, bizony

megszolgálták már a kenyérért. Tíz-tizenkét ember is készülődik egyszerre, nagy a tolongás. Öten vállra csapott törülközővel a fürdőbe indulnak. Nyolcan fürdés nélkül öltöznek át. Kérdezem, miért. Ezek, a fürdőzőkre mutatnak, itt laknak közel. Csak átugranak. De mire én hazapattogok, ráfagy az ing a hátamra. Ez komoly indok, és a sietős válasz azt jelenti, hogy azért ne higgyem én, amit hiszek.

Már a felöltők kanyarognak a levegőben, már kiszolgált aktatászkák a kézben, zörgő fedelű patentlábasokkal, termoszsal, megürült szalvétákkal, megmaradt kenyérdarabokkal, amit hitem szerint otthon nem neveznek madárláttának. És a legigyekvőbb ember legelőbb ellép. Jó napot! köszön, de talán, mert manapság erőtlennek tartja, hasonló hangerővel hozzáadja még: Sziasztok! És a többiek fogadják, de van, aki elgondolkodva gyúri nadrágkorcába az ingederekát, és nem válaszol. A többség köszön a köszönésre. Hallok ilyet, hogy Aisten, vagy csak Sten, de megy a Viszlát, Erő egészség, Szia.

Kivárom az utolsó embert. Azt gondolom, vele zavar nélkül szót érthetek. Már csak ketten vagyunk benn. Nem ügyel rám. Fésülködik. A művezető a bódéjában babrál. Kiszól.

— Hé, ki van még itt? Majd csapd le a lámpát, ha elmegy!

— Jó, — azt mondja —, és kiporolja a bentvaló svájcisapkáját. Hóna alá veszi válladzós táskáját, indul.

— Holnap győzünk! — így köszön el.

— Megverjük őket, ha mással nem, szőlőkaróval — nyugtáz az öreg, és szájába veszi szemüvege szarát. Utánunk néz.

— Messzire lakik? — akaszodom bele a távozóba.

— Amikor hajt az idő, negyedóra alatt hazaugrok.

— Mehetnénk együtt.

— Maga tudja.

Amíg a bélyegzőórával matat, kigombolja kabátját. A zakó hajtókáján picit Lenin-portrés ótágú csillag. Az utcán első szavam:

— Maga kommunista?

— A jelvényről gondolja?

— Papok ma sem hordják.

— Az igaz. De... Ez inkább csak emlék. A bátyámtól. Kommunista volt.

— Volt?

— Volt.

— Mi lett vele?

— Meghalt.

— Hány éves volt?

— Most lenne ötvenhárom. Öt éve halt meg. Kilencszázhatvan nyarán.

— Betegeskedett?

— Orvosok kezében három évig.

— Miből élt?

— Asztalos volt. Asztaloslegény.

— És mi vitte el?

— Idegbaj. A végén a bolondokházában halt meg.

— Család?

— Maradt. Fiú is, lány is. Meg a felesége, apja, anyja, anyósa. Voltak elegen. Itt maradtak főtartó oszlop nélkül. Megélnék, mert a föld alá nem bújhatnak eleven. De azért várható volt a bátyus. Mindegy, no. Ezt nem tervszerűen szokták csinálni az emberek.

— Hogy kaphat idegbajt az asztaloslegény?

— Nem az asztaloslegény kapott idegbajt, hanem a kommunista. Ha ezt megérti, hadd ne magyarázzam, ha nem érti, akkor úgyis hiába magyarázom.

Szavaiból érzem, hogy nehezen hordja, mondja ezt a témát, de érdekel.

— Beszéljen nekem a bátyjáról. Persze csak, ha, amennyiben...

— Nézze, mondják a gyárban, ezt őszintén megmondhatom, úgy ahogy hallottam, maga olyan, mint a bogáncs. Ha valakire rákapaszkodik, el nem engedi, míg ki nem gyóntatta. Hát most látom, rajtam a sor. Pedig mehetett volna még néhány emberrel. Hogy miért engem választott, nem is kérdezem. Beszéljek a bátyámról. Le kellene ülni hozzá. Itt az utcán csak lihegek. Az ilyen párás levegőt nem bírom. A front betette nekem is.

— Ülünk kocsmába, vagy presszóba?

— Kocsmába nem szeretek a füst miatt. Haza nem hívom, ilyenkor még hideg a lakás. Feleségem is majd ezután ér haza.

— Presszó.

— Nem. A kultúrház jobb.

Eleinte kötelességtudóan beszél. Érzem, azt gondolja, nem ő akarta. Most mit csináljon velem, ha már behúztam. Olyan ember ő, aki nem szereti, ha megcsalatozik körülötte a másik. Inkább a nyaka szakadjon, ha hülyeséget vállalt is, teljesíti. Különben röviden fogalmaz.

— Heten voltunk testvérek. Öt fiú, kettő lány. A bátyám a legidősebb. A harmincas években szabadult, Szegeden. Nagy hívó szoci volt. A Hétvezér utcai munkásotthonban nevelődött. Harmincnyolcban kitiltották Szegedről. Csak kicsi településeken helyezkedhetett el, és havonta jelentkeznie kellett a hatóságnál. Aztán sűrűn hívogatták katonának. Amikor menetszázadokba osztották, ecetet ivott zöld szilvára. Annyira felzavarta a gyomorsavját, hogy nem tudtak mit kezdeni vele az orvosok. Ezt többször megcsinálta, sikerült neki kibújni a front alól. Negyvenháromban alsótanyai erdőbe bujdosott, gyérített, irtott, homokbunkerben lakott. Az új világról sokat tudott. Sokat olvasott. Családi körben tett nyilatkozatai szerint ennek őrizte meg életét, tisztaságát. Negyvennégyben ott állt az elsők között. Polgárőr, rohammunkás, elhagyott javak biztosa és asztaloslegény egy személyben. A párt olyat nem tudott tőle kérni, amire tagadólag válaszolt volna. Azt mondta, nincs más értelme az életének. Azt mondta, most mi jövünk, de kanyarítunk olyan gyönyörű, becsületes világot, hogy... Éppúgy beszélt, mint a mostani nazarénus szomszédomé a túlvilágról. És türelmetlen volt. A családdal is. Ha valaki ténylegesen meglevő bajokért panaszolt, felháborodott. Nem tűrt vádakat, és nem hitte, hogy mi is hibázhatunk, hogy a kommunisták is tévedhetnek. Kizártnak tartotta. Szerinte csak a kulák, az ellenség ronthatja el a mi szép életünket. Negyvenkilencben fölkerítették, hogy szervezzen egy asztalosipari ktsz-t. Szervezte. Harminc ember volt benne. Őt választották elnöknek. Ötvenhatban elzavarták. Ahogy kiszolgált öreg kutyákat szokás. Jogos okok alapján? Én nem tudom. Ő szó szerint vett mindent. Pedig nemcsak elnökösködött, gyalupadja volt, termelt, mint a többi. Az adminisztrációt éjjel csinálta. Titkárt, gépirót nem tartott, mert a többiek béréből kellett volna fizetni őket. Akkoriban még üzletekben nem árultak faipari gépeket. Átereszto kellett, egyengető, maró, kör- és szalagfűrész, ő megcsinálta. Favázra. Rondák voltak ezek a gépek, de dolgoztak. Mentek. Mentették az asztaloslegények karjának erejét. Ez tetszett is. De ha valaki munkaidőben ellépett a kocsmába, ő utánament. Rendet teremtett. Ezt nem szerették. Haragudtak rá érte. Hogy mindig a nyomukban van. Hajcsárkodik. Éjjel fölkel, az éjjeliőröket ellenőrízni. Lógást, buta beszédet nem viselt el. Nem volt elnéző, ami úgy ötvenöt körül már rugalmasságnak, vagy humanizmusnak számított. Tréfát, ellentmondást a munkában nem ismert. Merevnek tartották. Ötvenhatban kizavarták az üzemből. Mondom, ahogy rossz kutyát szoktak elverni a háztól. Puskát fogott. De bosszút nem állt senkin. Amikor rendbe rázódtak a dolgok, hívták vissza. És küldték is a párttól. Nem vállalta, de nagyon beteg volt már. Az események szörnyen megtépták. Amikor már minden egyenesben volt, ágnak esett. Három hétig eszméletlenül feküdt. Tüdőgyulladással kezelték. Föltápaszkodott, a vegyesiparnál vállalt munkát. Pad mellett állt. Gyógyult. A pártból megszidták, legyávták. Három évig lábadozott. Rábízták az asztalosrészleget. De nem tanult. Nem lett rugalmas. Nem szerették, mert mindent betű szerint vett. Összefogtak ellene. Többen is. A munkájába nem tudtak belekötni. Valahol épületen dolgoztak, kint. Egy lakásból eltűnt valami olvasólámpa. Rábizonyították. A lámpát meg is találták az előszoba szekrényük felső lomtárában. Bíróság, huzavona. Összezyttant bele. A pártban sem hitték el, hogy nem lop. Megkérdezte pedig, hogy miért nem hiszitek el? Azt mondták, a bíróságnak hisznek. A sást az egércsapda fogta meg. Ő mondta. Így fogalmazott. Azután egyik tsz-hez járt dolgozni. Üzemi asztalos volt. Többet nem jött be a városba. Nem akart emberekkel találkozni. Mellékutácáon ingázott lakása és munkahelye között. A szégyen és a gyűlölet kormányozta. Miért kényszerült ő oda, hogy bujdosnia kelljen, vagy magyaráznia ismerősöknek, elvtársaknak, hogy ő nem lop. Ehhez nem volt ereje. A saját rendszerének tizenegynehányadik esztendejében neki kellett ilyen ostobaságok miatt magyarázkodnia? Állandóan őrlődött. Valamelyik majorban istállót épített a tsz. Ő járt az épület ajtó-ablakát felszerelni. Lovas kocsikkal cserepet hordott oda a TEFU. A cserepetek szándékosan tördelték össze annyira, hogy egy-egy rakománynak a fele hasznavehetetlen maradt, mire az épület elé került. Nem állta meg szó nélkül. Ez volt a legnagyobb bűne, hogy mindent meglátott, és semmit sem állt meg szó nélkül. Semmire nem tudta azt mondani, hogy semmi közöm hozzá. Elég ideig készült ő arra, hogy köze legyen hozzá. Nem mint miniszternek, hanem mint kommunistának igenis köze legyen a dolgokhoz. Mondom, ezt sem állta meg szó nélkül. Odaállt vitatkozni a kocssal. Mert teljesen egyedül volt az épületnél. Gondolom, erőlesen odamondogathatott, mert amúgy nem volt valami finom ember, hogy

akkor hajigálja a kocsijáról a cserepet, majd ha a saját házához hordja az anyagot. A kocsis frissen választott, rögtön letegezte a bátyámat, hogy mi közöd hozzá, te pállott szájú, nem te vagy itt az elnök. Bátyámnak sem kellett sok. Hogy miket mondhatott, én nem tudom, de valószínű, nem volt az hízelgő a kocsisnak sem, csak az a nagy darab ember, aki ötszáz mázsákat is megmozgatott naponta kocsijával, jól helybenhagyta a bátyámat. Ökölrel, bakancscsal magyarázta igazát. Persze kórház, bíróság. A verekedőt három hónapra ítélték, felfüggesztve. Bátyámat kiírták egy hónapra. A tsz meg leszidta a bátyámat, hogy minek avatkozik bele olyan ügyekbe, csak kelemetlenséget okoz a vezetőségnek, amihez semmi köze. Maradt volna nyugton. Számít is az a pár száz cserép? A cserép amúgy is törekeny. Be volt számítva, amit összetördelt a kocsis. Azt mondták, a cserép a szocializmusban is törekeny.

Ettől kezdve rohamosan romlott az állapota. Volt szanatóriumban, ideggyógyászok vigyázták egészségét. De érezte vesztét. Pupillája tágira nyílt, ha szólt: meglásd, öcsém, elpatkolok! Vigasztaltam, hogy nem olyan könnyen hal meg az ember. Mit mondhattam mást, az ember többet kibír, mint az állat. Hogy ne vegye annyira szívére a dolgot. Ha mindent egyformán komolyan veszünk, megbolondulunk. Azt válaszolta, hogy késő. Ő ezt nem tudja viccesen felfogni, fanyalagva, kételkedve, cinikusan, hanem csak kommunista módra, komolyan, felelősséggel. De mondom, minek erőlteti a felelősséget, amikor arra a kutyának sincs szüksége. Még inkább az orrára vágnak. Mindenütt el van eresztve a gyöplű. Olyankor intett. Elég baj az. Nagyon megfizetünk mi még ezért. És csakis mi fizethetünk meg ezért. Mert a polgárnak akarunk tetszeni. Csaknem térden állva könyörgünk a polgárnak, hogy tetszzek már neked drága, rangos polgár, ismerd már el a munkásosztályt. A polgár erre azt mondja, elismerlek, ha nekem is helyet engedsz a hatalomban, és én forradalmiságod mellé beviszem a szaktudásomat meg a humanizmust. Akkor a Nyugat is elismer téged. Mert nekünk az is kell. Hogy valahol tapsoljanak. És tapsikolnak. És ettől mi aztán összetörjük a humanizmusban a házunkra való cserepet. Hujuj, elismert a polgár, tapsol a Nyugat, nincs itt baj semmi. Eljen a humanizmus, itt már dolgozni sem kell. És semmit sem kell komolyan venni, jó irányban megyünk. Csak egyszer majd azt vesszük észre, hogy nem is vagyunk itthon.

Valahogy ilyenféle logikával élte napjait. Szemmel láthatóan agybeli zavarai voltak. Normális ember ma sem így ítéli a világot. És levont mindenféle furcsa következtetést az én számomra is. Mert a maga ügyét merőben másképp ítélte. Úgyhogy ő már nincs, ő már nem él, nem létezik. Sokszor mondta, a szocializmusban sem viszik tálcan a lehetőségeket az egyes ember elé. Itt sem röpködnek a sült csirkék. Itt is ügyeskedni kell. Általános lehetőségek vannak, amelyek mindenkire vonatkoznak. Mindenki tanulhat például. De a megélhetés másképp mérődik. Aki szem előtt van, az hamarább harap. Aki hátul áll, vagy éppenséggel dolgozik, az nem látszik. Ki gondol rá? S főleg, ha nem is kiabál, csak éppen éledgel magában. A jó isten sem törődik vele. Csak az újságban, szép humanista írásokban vetik fel ezeknek a hátul levő embereknek az ügyét. Humanizmus! Ez tetszik a polgárnak. A polgár azt mondja, ez a legszebb szó a világon. És ezt a humanizmust én, a polgár viszem bele a ti rideg szocializmustokba. Ezért van is humanizmus. Én, amit vállaltam, teljesítem. Én a humanizmust gyártom és szállítom korlátlan mennyiségben. Az emberiség bőségszaruja én vagyok. Ez az én reszortom. Nélkülöm hol tartanátok még?

Azt akarta bizonyítani, hogy a humanizmussal is vissza lehet élni, hogy a legemberibb társadalmi irányvonalat is halálra lehet lovagolni, hogy az úgynevezett emberiség is, ha csőstül zúdul a társadalomra, úgy megszorítja a torkunkat, mint az embertelenség.

Hát így beszélt a bátyám, szegény, akitől a csillagot örököltem. Az utolsó hónapjaiban már nagyon szűrni kellett a szavait, gondolatait. De én szerettem, nemcsak mint testvéremet, hanem mint okosabbat is. Tőle örököltem a jelvényt. És viselem becsülettel.

— Vándormadár vagyok, és ez a tizedik munkahelyem. De engem soha sehonnan ki nem rúgtak. Dicsekszem, inkább marasztaltak, amikor bejelentettem, hogy odábbállok. Szüleim tanítók Alsótanyán. Még mint fiatal házások kerültek oda. Én is ott születtem. Szerették volna, ha a nyomukba lépek, hiszen manapság senki sem kapkod a puszta tanítóság után. De én sem. Nem mintha megvetném ezt a foglalkozást, vagy akár a vidéket. Tandari Ferkókat, Galiba Szilvesztereket, Tanács Pétereket tanítani nem szégyen. Van érte becsület. Aztán szagos számócsát nevelhet az ember, ószibarackot, ezüstkalászos tanfolyamot vezethet, méhészkedhet, dolgozhat esti általános iskolában, szőlészkedik, kapálgat, nyeseget fákat és embereken

kinőtt vadhajtásokat. Együtt szedi a levegőt Doktor Pistával, Börcsök Palival. És apámék legnagyobb ünnepe a csütörtök. Akkor megy hozzájuk a művelődési autó. Csütörtökön ebéd után feketébe öltöznek, borral, kaláccsal várják a mozit, a könyvet. Az emberek összesereglenek. Vasárnap nincs semmi. Kicsit kapálgatnak, szöszmötölnek a kertben. De sohasem unatkoznak. Én meg elvagyódtam hazuról. Innét is szeretem az otthonomat. Talán még jobban, szívfájdítóban — a távolság miatt. Persze, hogy nyugodtak volna abba a szülők, hogy az utód, afféle földönfutó csupán. Bizonytalan egzisztencia. Szerintük az ember legyen biztos elfoglaltságban. Hogy miben, az mindegy. Csak állandó munkahelye legyen, amely igazi tekintélyt ad az embernek. Én meg szaladok világot látni. Hogy meddig, nem tudom. Míg jól nem lakok vele. Talán életem végéig. És a megszorítások sem zavarnak, amik a vándorokra vonatkoznak. Én a nehézségek elől el nem futok. Inkább mindent a vállamra próbáltam. Voltam zsákoló is. De nem itt kezdtem. Tizenhét éves koromban első helyem a múzeumban volt. Takarítónak vettek fel. Anyám persze sírt. Ha nem is volt úriasszony, a fiát mégis értelmiségi pályára szánta. Apám csak intett. Hadd próbálja! Az ő apja is próbálta eleget. Paraszt volt. Én nem ismertem, csak hírből, hogy az örökké ment, mint a kolompár cigány. Talán volt is benne egy kis cigányvér. Ezzel nem dicsekedtek a szüleim. De az azt mondta, száz évig úgysem él, ha minden évben odább áll is, száz gazdát talál. A múzeum. Szerettem. Úgy megmagyaráztak ott nekem mindent, mint valami akadémikusnak. Ott kezdtem tanulni. Beiratkoztam levelezőnek. Onnét mehettem volna nyugdíjba, mint igazgató. Komolyan. Becsültek. Én utánam nem maradt törött üveg, félig söpört szoba, ellopott munkaidő. Amúgy minden érdekelt. Amit egyszer rám bízta, azt én továbbfejleszttem. Egy tanár fekete viperákat tanulmányozott. Fehér egerekkel etette. Az egereket én gondoztam egy klozetből kialakított egérisztállóban. Az egerek ételes dobozokban születtek és nevelkedtek. Ha kinyitottam a lakhelyüket, nem futottak ám szét, csak felágaskodtak doboznyi otthonukból, amit, valószerű, mindennél melegebbnek és szebbnek tartottak, kibámultak a nagyvilágba. Számukra a WC volt a nagy-nagy világ. Aztán, amikor felnőttek, a tanár egyenként bedobálta őket a viperák közé. Olyankor reszketett habfehér szűzi bundájuk, ijedten futkároztak. A vipera lassú, hideg kiszámítottsággal felágaskodott. Szag után célozta magát a zsákmányra. Tudniillik a vipera nem lát harminc centin túl. Rácsap a remegő egérré, aztán hagyja kimúlni. De nem várja meg, míg kihül, melegen ráaraszolja kerek száját. Csak egyszer tudtam végignézni a ceremóniát. A szívembe szökött — amúgy is képzelgős voltam, lombos fantáziájú —, hogy mi is csak fehér egerek vagyunk, akiket egyszer felfal a fekete vipera. A mi világunk is csak egy doboz, s a sors, amit nem ismerünk, ahogy az egér sem ismeri a tanárt, egy csipesszel nyakon fog bennünket, s belök a viperák közé. Aztán vége. Ettől én megzavarodtam. Kiléptem. Nem vállalhatom az egér sorsát. Elmentem zsákolónak. Voltam pék, színházi kórista, újságár, beteghordó, kocsikísérő, orvosírnok, kultúrházgondnok, és most itt vagyok. Nem tudom, meddig. Az üzemben ötünket tartanak számon, mint virtigli vándorokat. Mindenki másért vándorol. Egyik azt mondja, sorsüldözött. Albréletben ellopják a pénzt. Véletlenül mással összetévesztve, megverte a csoportvezetőjét. Véletlenül magára vette munkatársa ünneplő kabátját. Véletlenül többször elkésett a munkahelyről, véletlenül berugott a munkahelyen, mert valakinek születésnapja volt. Véletlenül ráült egy kocsmá előtti biciklire. Véletlenül sétálni vitte szomszédja feleségét, s az megbicskázta érte. És csupa véletlenek kormányozták egész életét. Mikor részeg, néha elsírja magát, hogy szerencsétlen. Én vándorolok, meg tanulok is. Igaz, a harmadik iskolában, de tavaly leérettségiztem. Se tanítói pulpitusra, se íróasztalhoz nem igyekszem. Tanulok, hogy ne legyek egér. A másik fővándor, nálam is vándorabb, tizenhatodik helyén van itt. Ő az igazság bajnoka és áldozata. Azt mondja, csak az igazságért érdemes élni. Mindenben gazemberséget szimatol. Az első helyen rosszul számoltak el vele. A másodikon leszorították a normáját, harmadikon csúnyán beszéltek vele, negyedikon kipakolt a brigádvezetőnek, ötödikben védelmére kelt egy félhülyének, akit mindenki inzultált, hatodikon ellopták az újítását, hetedikén vele fizettették meg a más által okozott kárt, nyolcadikon feljelentette a szállásgondnokot csalásért, és így tovább, tizenhatig. A harmadik madár hazaj bennünket. Húsznál is több helye volt eddig. Innét is kiáll a rúdja. Ő a „na, fogjuk meg, és vigyél”. Mindig egy dolgot figyel. Ahol valamit mozdítani kell, onnét eliszkol. Művésze a felszívódásnak. Ha kézen fogva vezetik is oda a munkához, egy pillanat alatt kámfort játszik. Ráunnak, odább lökik. Abban különbözik tőlem, hogy nem a saját akaratából megy. Ő nyugdíjáig megülne egy üzemben. De kiismerik, túladnak rajta. Nem háborodik fel. Amikor kezébe adják a munkakönyvet, még visszajön, melegen

kezet ráz, búcsúzkodik. Másnap új helye van, ott is abban fárad el, hogy feszül-
ten figyel, honnét kell kezet olóania.

Van egy vándorpajtásom, eddig még csak tizenkét helye volt, huszonnyolc
éves, mosómedve természetű. Hamarosan elmegy innét, mert nincs fedett kerék-
párörző hely, leázik az ülése, meg azután kevés a kézmosó csap. Ötven métert
is másznia kell, amíg megmosakodhat. A WC-ék is rondák. Szóval minden teli van
bacilussal, és nem lehet kezet mosni. És a fürdő is milyen? Fizikai rosszullét kör-
nyékezi. Amúgy szeret dolgozni. Kicsit szuszimuszi, ahogy a művezető nevezi, mert
mindent apróra megnéz, megtapogat. De nem lógó szándékkal, csak azért, mert
érdeklí. És csodálatos megállapításokat tesz. Hogy a borovi fenyő jobb szagú,
mint a luc. Másokkal is megszagoltatja. Aztán elmegy kezet mosni. A többiek mu-
togatnak rá, hogy hülye. Ezt nem szereti. Megbántódik, lógatja az orrát. Bemegy,
kikéri a munkakönyvét. Kérdik, miért, kimutat az ablakon: most is leázik a kerék-
párom! Nem vitatkoznak vele. Kiadják a munkakönyvét, zsebre teszi, aztán
kezet mos.

Ha száz vándora volna a gyárnak, azok száz különböző okkal magyaráznák
útjaikat. Én is elmegyek innét. Nem a munka miatt. Ha akarnék, lehetnék itt is
valaki. Már kérdezték, hogy írásbeli munkát vállalok-e. Tudják, érettségim van.
De nem szeretem a papírmunkát. Lehetnék normás, felvevő, kiadó, raktáros, ahogy
a feltörekvők járnak egy-egy üzem garádicsait. Minek az nekem! Maradhatnék is.
A Belga I-ben jól bánnak velem. A fejestől a hősznikig haver mind. Nekem úgy
szólnak, kérlek, hozz egy vázat, vagy vedd le az asztalról, liftezd le. Mindig úgy
szólnak, kérlek, barátom. Jólesik. Megtanultam persze, hogy énrajtam is múlik,
miképpen bánnak velem. Ha az ember mamlasz, úgy bánnak velem, ahogy a mam-
lasznak kijár. Itt nem a külsín nyomán ítélik az embert. Hamar ráismernek a
képmutatóra, a helyezkedőt, a lógót lepecskondiázzák. Velem jól bánnak.

A Belga I. szerelőműhelyből a II-be liften érkeznek a vázak és a mozgó alkat-
részek színre, méreetre hozzájuk csatlakoztatva. Itt huszonöt szerelőasztalos dolgozik
műszakonként. Gyalupadjaik sorát utcaserüen hosszú állványzat zárja. Azon
nyújtózkodnak a vázak, mint műtőasztalokon a páciensek. A Belga II-ben min-
denki szakember, az anyagmozgatókat kivéve. Tehát asztalosok. Itt kerülnek a
mozgó alkatrészek a helyükre. Fiókok, ajtók, lenyílók. A belgáknak ötféle konyha
készül. Egy-egy szekrényen tíz ajtó is van, hat-nyolc fiók. Egy műszak alatt
négy-öt szekrény felszerelése a norma. Van olyan ember, akinek ez sok, aki
inaszakadtáig dolgozik vele, s akkor lesz kész. A másik valósággal játszik a mun-
kával, mint a zsonglőr, vagy a bűvész a kártyákkal. Igaz, a bűvész is csak a né-
zőknek játszik. Ő munkának tartja a játékot, azaz dolgozik. A szerelőműhelybe
váltáskor térülök be én is. Minden mozdulatuk érdekel. Hiszen az egész gyár
zsongása, lüktetése, nyugsgése itt nyer teljes értelmet. Itt lesz kész, kézzelfogható,
amiért Szlovákiában kivágták a fát, vagy amiért Ruszinszkóban húsz évvel ezelőtt
felnyesték az ágait, amiért Skóciában megedzették a kések acélját, amiért vala-
melyik magyar vegyiművekben kikísérletették a műanyagok ragasztó folyadékát.

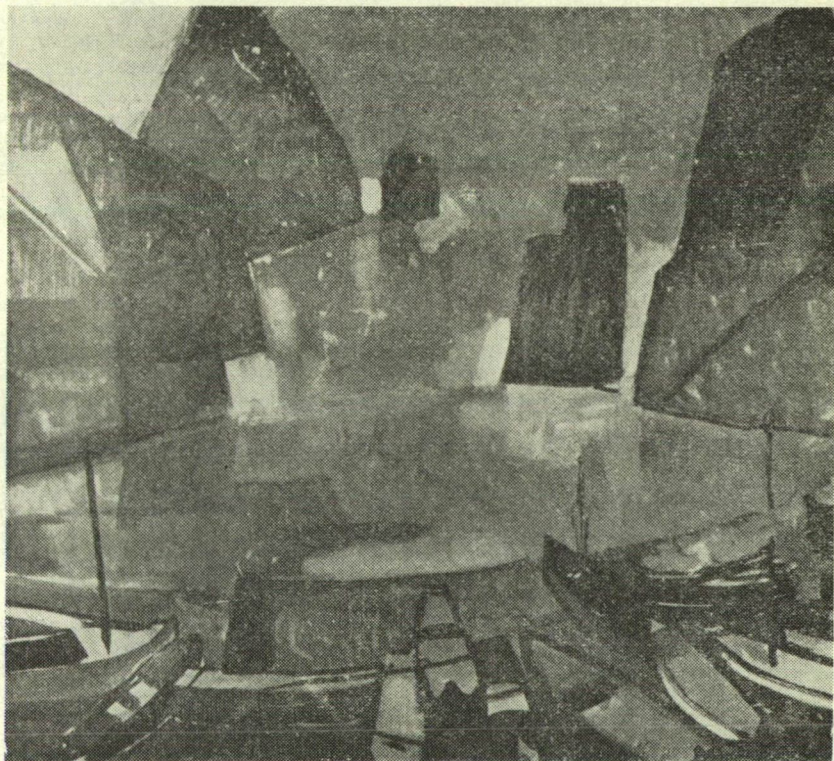
Hat előtt tíz perccel nagy a tolongás a szekrények körül. Átöltöznek. Pihent
arcok. Férfias macerálódás. Az órát senki sem nézi. A műhelyt sem, de azt sem,
amit a karjukról leakasztanak, hogy munka közben meg ne ütődjön. Még nem
fúj a gyár, ahogy itt mondják, nem húzták még az ipari harangot (gőzduda), ki-
rendezik a szerszámot a padokra. Személyre szóló, kézhez szoktatott szerszámok
kerülnek elő. A hagyományos asztaloseszközök közül nagyoló-, dupla-, eresztő-
gyalu, illesztőfűrész, kalapács, fogó.

Az első pad embere, rasszonyos bőrű, fiatal. Három gyalut, kalapácsot, sűrített
levegővel visikoló fűrőt, racsnis és hagyományos csavarhúzókat tesz ki. Itt a teljes
szerszámparkja. Első emberem posztódarabra teszi szerszámait, hogy a gyalu éle
ne ütődjön ki, és azok sorban állnak valami sajátos, egyéni rend szerint, akár
orvos asztalán a műszerek. Csak asztalos tudja, hogy mi az asztalosszerszám. Aki-
nek sokszor feltörte tenyerét, akinek bőkeményedéseket csalt a vénusz dombjára,
akinek naponta belesimul a tenyerébe. A szerszám engedelmes eszköz. Lehet jó
és pajtásként segítő barát, de lehet gonosz ellenség is. Akadémikusodó, kínzóeszköz.
A szerszámot kézhez kell szelídíteni. Gondját viselni, a legegyszerűbbnek is ismerni
a tulajdonságait. A szerszámnak természete van, a szerszám él, ha értő kézbe
kerül. És ugyanaz a szerszám más kézhez szokva nem mindig ugyanazt az ered-
ményt hozza, mint az idomító kezében. És itt az emberek büszkék a szerszámokra.
Fiatal háziasszonyok tudnak kicsit hivalkodóan büszkék lenni, fölényesen kényes
és gonddal rendben tartott konyhájukra. Játszva tartják rendben, és mindenki

előtt mellékesnek mutatják, noha sok fáradsággal teszik széppé, tisztává azokat. Nahát ezek az asztaloslegények is gonddal, egymást túllícitáló aprólékosággal ápolják gyaluikat. Úgy látom, a gyaluk állnak a legnagyobb becsben. Pedig csak néhány taszításnyi feladatuk van a szerelőműhelyben, annyira milliméternyi pontossággal kerülnek ki a darabok a gépműhelyekből. Talán fél év alatt sem gyalulnak le egy kosárnyi forgácsot, míg a kisiparosoknál, természetesen attól függetlenül, hogy milyen munka készült, egy-egy ember után naponta két-három letaposott kosár forgácsot is összekotortak az inasok. A hófehér gyertyánfából készült gyaluváz világossárga grunddal van lefestve, olajban megitatva. Aljuk üvegkemény formikával megtalpalva. Versengve alakítottak ki valami irigylésre méltó szerzőművészt. Ismerek olyan asztaloslegényt, akinek a hagyományos csavarhúzója nyele rózsafa intarziával van telirakva. A másik a gyaluja oldalába rakott be nemes anyagú díszítményeket. Alig tudom kitalálni, honnét veszik ezeket az igényeket. Kiderül, hogy az első ős, az apa, juhászember volt, fafaragó, világegyetemben. Még az egyelő hagymakapa nyelét is megcifrázta előbb, hátha kedvesebben esik vele a hetekig tartó derékfájdító munka. Azt is megmutatták, hogy nem félnek a szerszámtól, a vele való munkától sem. Idő volt rá bőven. Meg energia. Fojtogató munkanélküliség markolászta a torkukat. Volt módjuk csikóként ficánkoló, munka után üvöltő izmaik minden mozdulatát látható formákra ráönteni. Még mindig jobb volt kapanyelet bicskával cifrára faragni, mint a Tiszát avégről bámulni, hogy miként ölje bele magát az ember.

(Folytatjuk.)

TÓTH BÉLA

Buday Lajos: Tengeri öböl

Nyolc esztendeig tanított a Szegedi Tanárképző Főiskolán BUDAY Lajos festőművész-tanár. Alkotóművészi munkájával párhuzamosan a rajzpedagógia története és a tér rajzi megismerése témakörökben országosan is jelentős szakirodalmi tevékenységet végzett. A szegedi írók a váratlanul elhunyt festő-tanárban melegszívű, a város művészeinek barátkozását, összefogását munkáló művészembert tiszteltek és szerettek. Szívükből gyászoljuk.